

Michelangelo Merisi da Caravaggio, *De maaltijd te Emmaus*, 1606 (?), Milaan, Pinacoteca di Brera.

singen te vinden, die de omissie van Caravaggio's werk enigszins goed maken. Zo is bijvoorbeeld op de tentoonstelling „De maaltijd van Emmaus“ te zien, die Ter Brugghen in 1616 schilderde (afb. 1). Dat schilderij wordt thans algemeen beschouwd als het vroegste werk van Ter Brugghen. Daarmee is, althans op één onderdeel, de tentoonstellingscatalogus van 1952 gecorrigeerd. Daar wordt immers over Ter Brugghen vermeld: „Geen van zijn werken draagt een datum dat met zekerheid als vóór 1620 is te lezen“⁵). Overigens is het boeiend om Ter Brugghens „De maaltijd te Emmaus“ (afb. 1) te vergelijken met Caravaggio's „De maaltijd te Emmaus“ (afb. 2). Dit laatste schilderij, dat in 1952 in Utrecht wel te zien was, dateert vermoedelijk uit 1606⁶).

Zoals Ter Brugghen de invloed van Caravaggio onderging, zo heeft hij op zijn beurt invloed uitgeoefend op anderen. Een aardig staaltje is Jan Lievens' „Blazende jongen“, die zeker geïnspireerd is op Ter Brugghens „Pijprokende jongen“. Ook andere schilders, zoals Gerard van Honthorst en Mathias Stom en zelfs de Franse caravaggist Georges de La Tour, hebben dit thema uitgebeeld⁷). Uit het werk van De La Tour is

overduidelijk, dat er banden met Utrecht bestonden. Er is zelfs gesuggereerd, dat hij in Utrecht in de leer was, maar deze bewering wordt niet door documenten gestaafd.

Utrecht was zonder enige twijfel hét centrum van het Nederlandse caravaggisme. Naast Ter Brugghen waren in de Domstad meerdere kunstenaars, die caravaggistisch werkten. Onder hen waren Gerard van Honthorst en Dirck van Baburen de belangrijkste. Vanzelfsprekend zijn op de tentoonstelling „Nieuw Licht op de Gouden Eeuw“ representatieve stukken van deze kunstenaars te zien. Dat geldt ook voor een aantal niet-Utrechtse schilders, die in dezelfde stijl werkten. Jan Lievens uit Leiden is een van deze kunstenaars. Hij kwam reeds ter sprake. Mathias Stom uit Amersfoort werd ook al genoemd. Stom is algemeen bekend onder de naam Stomer. De historicus Marten Jan Bok heeft op goede gronden aangegevoerd, dat de correcte naam Stom is. Dat is een van de feiten, die Bok dankzij intensief archief-onderzoek aan het licht heeft gebracht. Zo kon hij ook de monogrammist ISH identificeren als Simon Henrixz uit Amersfoort. Dit is slechts een kleine greep uit de vele nieuwe biografische, historische en kunsthistorische gegevens, die verwerkt zijn in de catalogus van de tentoonstelling.

JdM

Noten

- 1) Zie over dit schilderij: J. Kelch, *Bilder im Blickpunkt - Der Mann mit dem Goldhelm*, Berlijn (Staatliche Museen) 1986.
- 2) Zie voor de biografie van Ter Brugghen: M. J. Bok in de catalogus *Nieuw Licht op de Gouden Eeuw*, Utrecht (Centraal Museum) 1986-1987.
- 3) C. van Mander, *Het Schilder-Boeck*, Haarlem 1604, fol. 191.
- 4) J. de Gruijter, „Caravaggio en de Nederlanden - Belangwekkende expositie te Utrecht“, *Het Vaderland* 2 augustus 1952.
- 5) *Catalogus Caravaggio en de Nederlanden*, Utrecht (Centraal Museum) - Antwerpen (Koninklijk Museum voor Schone Kunsten) 1952, 47.
- 6) *Catalogus The age of Caravaggio*, New York (Metropolitan Museum) - Napels (Museo Nazionale di Capodimonte) 1986, nr. 87.
- 7) *Catalogus Georges de La Tour*, Parijs (Orangerie des Tuileries) 1972.

OM DE GOEDE NAAM EN EER VAN EEN MINDERJARIG MEISJE

Inleiding

In mijn bibliotheek bevindt zich een foliant van 194 aan twee zijden bedrukte bladzijden uit 1735 bevattende de civiele procedure tegen Jan Pesters, minderjarige zoon van mr Jacob Pesters, „Raad en Rekenmeester der Domeynen van Zijne Hoogheid den Heere Prince van Orange en Nassau“, aangespannen door Louisa Johanna Junkers, weduwe van wijlen mr Daniel de Win „als moeder en voogdesse van hare minderjarige dochter Maria Elisabeth de Win, wonende tot Gorinchem“ ter zake van belediging („om Mandement van Injurie“) en het strafproces tegen mr

Jacob Pesters, oud 72 jaar, geboortig van Maastricht terzake van laster, valsheid in geschrifte en belediging en misleiding van de justitie, uitgegeven „In 's Gravenhage, By Hendrik Scheurleer, Op Orde van Den Hooft van Hollandt, M DCC XXXV“⁽¹⁾.

Uit het gedrukte procesdossier valt de hele geschiedenis, die in 1726 in de stad Utrecht gespeeld heeft, te reconstrueren. Het geslacht Pesters speelde vanaf 1680 tot 1787 in de stad Utrecht een belangrijke rol. In 1682 werd mr Johan Pesters (1620-1703), raad in het Hof van Utrecht, gunsteling en vertrouweling van de Koning-stadhouder Willem III, Heer van Catten-

broek onder Zeist²). Vanaf 1680 was de boerderij de Niënhoff te Bunnik grenzende aan Cattenbroek, waar de familie Pesters in de zomermaanden verbleef, in handen van mr Johan Pesters, wiens nakomelingen in 1856 zich De Pesters gingen noemen³).

De tweede generatie Pesters te Utrecht was op 12 februari 1706 door Keizer Joseph I in de Rijksadelstand verheven en wel in de persoon van de gebroeders mr Willem, mr Jacob, Ernst, mr Nicolaas, Petrus en Hendrik⁴). Behalve mr Jacob wordt ook mr Willem „Griffier van den Hove Provinciaal” te Utrecht in het lijvige procesdossier genoemd.

In het begin van de 18e eeuw heeft zich in de stad Utrecht een society-schandaal voorgedaan dat ongetwijfeld grote beroering heeft gewekt en tot een tweetal procedures voor het Hof van Holland heeft geleid. De eer en goede naam van een minderjarige jongedochter uit Gorinchem was daarbij de inzet!

Mandement van Injurie en Sententie Crimineel uit 1735

In het voorjaar van 1726 logeerde Maria Elisabeth de Win te Utrecht bij goede vrienden. In het uitgaan-
leven van die tijd („de Geselschappen of Assemblées, blz. 8) ontmoette zij Jan Pesters, wiens familie het vertrouwen van de Prinsen van Oranje genoot maar door de oude vroedschapsfamilies te Utrecht nog als behorende tot de „homines novi” beschouwd werd. Jan Pesters werd verkikkerd op het meisje uit Gorinchem:

„16. In de Partijtjes van 't Spel, 't geene in die gezelschappen zoude zijn geëxerceert, zich nevens en bij haar getraght te voegen,

17. Een aan haar zoude hebben gegeven, blijke van een honéte en gepermitteerde affectie.” (blz. 19)

Daar kwamen in Utrecht praatjes van: „eenige familiariteyten souden wesen gepasseert” (blz. 8). Ook toen Maria Elisabeth de Win weer naar Gorinchem was teruggekeerd, hielden te Utrecht de praatjes aan. In het najaar van 1726 keerde zij voor een logeerpartij in de stad Utrecht terug, ook weer bij de Vrouwe van Cockengen: Maria Elisabeth van Bergen „Huysvrouw van den Heer Anthony Godin, Heer van Cockengen en Raad in de Vroedschap” van Utrecht. We schrijven dan 25 september 1726. Op de daarop volgende dag was er weer een partijtel waarop Jan Pesters aanwezig was. De gastvrouw ondervroeg toen Jan over de verhalen: wanneer had hij haar cadeaux gestuurd, in welke nacht had hij zich via de stal en keukenmeid toegang verschaft tot Maria en had hij haar daarna nog briefjes geschreven? Hij ontkende alles en jufvrouw De Win eiste „publicque satisfactie”, omdat zij en haar moeder begrepen dat door al deze verhalen haar huwelijkskansen in het patriciaat ernstig bedreigd werden (blz. 52).

Het werd een zaak van „de oude Luyden”. Mevr. Anna Maria Muisson, „Huysvrouw van de heer Lt Colonel Verdun” had daartoe reeds de vader van Jan Pester geschreven. Op 24 oktober 1726 kwamen daartoe mr Jacob Pesters, zijn zoon Jan en zijn broeder mr Willem Pesters ten huize van Godin, Heer van Cockengen, bijeen. Schikking bleek niet mogelijk en

de moeder van de jonge dochter spande een civiele procedure voor het Hof van Holland aan, die leidde tot een veroordeling op 17 januari 1735 en de vaststelling „dat zy (lees: vader en zoon Pesters) van de tweede Eyscherse (lees: Maria Elisabeth de Win) niet anders weeten als alle Eer en Deugt” (blz. 181). Uit de uitspraak in het strafproces van het Hof van Holland eveneens van 17 januari 1735 blijkt dat de vader mr Jacob Pesters, oud 72 jaar, gevangen zit „op de Voorpoorte van den Hove van Holland (= de Gevangenpoort te 's-Gravenhage)” wegens laster. Hij had Maria Elisabeth de Win beschuldigd van een moordcomplot op zijn zoon Jan Pesters (blz. 185) en had daartoe valse brieven gefabriceerd (blz. 190). Pas op 24 juli 1734 had mr Jacob Pesters de valsheid in geschrifte erkend (blz. 192) en het feit dat hij de justitie had misleid, welke feiten „ten exempel ten hoogste strafbaar zyn (blz. 193)”.

De straf van het Hof van Holland was dan ook zwaar: „SOO IS 'T, dat het voorgeschreeve Hof, met rype deliberatie van Rade deurgesien en overwogen hebbende, alle 't gunt ter materie dienende is, doende Recht in den Naame en van weegen de Hooge Overigheid en Graaflykheyd van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, den voornoemde Gevangen verklaart heeft, en verklaart hem mits desen te zyn een Calumniateur⁵), Eerloos en Infaam, en condemneert hem Gevangen gebragt te werden ter plaatse alwaar men gewoon is crimineele Justitie te doen, en aldaar met het swaart over het Hooft gestraft te werden. Confinneert voorts hem Gevangen zijn leven lang gedurende in een versekerde plaatse binnen deze Provincie, omme aldaar te zijnen kosten gedetineert te blijven. Condemneert wijsders hem Gevangen in een amende ten behoeve van de Hooge Overigheid, te betalen in handen van den Rentmeester van de Exploicten van den Voorschreve Hove, de somme van twintigh duysent ponden te veertigh grooten 't pond; en Condemneert hem Gevangen in de kosten en misen van Justitie ter taxatie en moderatie van den voorschreven Hove”⁶).

mr dr V. A. M. van der Burg
Zeist, Griffensteijnselaan 77

Noten:

- 1) Ik ontving de betreffende band in 1981 van mr P. J. Verdamm, oud-commissaris van de Koningin, te Bilthoven ten geschenke. Deze had de band op een boekenvleiling gekocht.
- 2) V. A. M. van der Burg, *Zeist en het geslacht De Pesters*, Bulletin van de Van de Poll-stichting (III) 1981, blz. 21 e.v.
- 3) D. Hamer, *De Niënhof*, Maandblad Oud-Utrecht (58) 1985, blz. 261 e.v.; H. Reinders, *De Niënhoff, Aanvullingen en verbeteringen*, Maandblad Oud-Utrecht (58) 1985, blz. 304 e.v.; dezelfde, *Bunnik*, Utrecht 1986, blz. 87 e.v.
- 4) *Nederland's Adelsboek* 1985, blz. 67 e.v.
- 5) Vertaald: lasteraar.
- 6) Mij is niet bekend waar elders de foliant met het civiel- en strafproces tegen mr Jacob Pesters en zijn zoon Jan Pesters zich in een Nederlandse bibliotheek of archief bevindt. Uit de mededeling in het Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie XXV (1971), op blz. 21 maak ik op dat een aantal stukken - deels gedrukt, deels geschreven - betrekking hebbende op de veroordeling van mr Jacob Pesters door het Hof van Holland in 1735, zich bevinden in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage.